

**Лук'яненко О. В. «Мій характер не підходить для вчителювання»:
професійне покликання студентів педагогічних вишів УРСР доби
«відлиги» (ч.2) // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К.,
2015. Випуск 100 – С.70-72.**

УДК 94 (477) «1953/1964» : 378

Лук'яненко Олександр Вікторович

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

lukyanenko.ov@gmail.com

**«МІЙ ХАРАКТЕР НЕ ПІДХОДИТЬ ДЛЯ ВЧИТЕЛЮВАННЯ»:
ПРОФЕСІЙНЕ ПОКЛИКАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ
УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (2)**

Анотація. Стаття ілюструє еволюцію профорієнтаційної роботи пединститутів УРСР періоду десталінізації (1953-1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило описати проблему свідомого професійного вибору; виявити «хибність» вибору учительського шляху, порівняти бажання студентів їхати за розподілом на педагогічну роботу з ухилянням від неї.

Ключові слова: повсякдення, профорієнтація, працевлаштування студентів, вища педагогічна школа, десталінізація

Лукьяненко Александр Викторович

кандидат исторических наук, ст. преподаватель кафедры культурологии
Полтавского национального педагогического университета им. В. Г. Короленко

**«МОЙ ХАРАКТЕР НЕ ПОДХОДИТ ДЛЯ УЧИТЕЛЬСТВА»:
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПРИЗВАНИЕ СТУДЕНТОВ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ УССР ВРЕМЁН «ОТТЕПЕЛИ» (2)**

Аннотация. Статья иллюстрирует эволюцию профориентационной работы пединститутів УССР периода десталинизации (1953-1964 гг.). Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило

описать проблему сознательного профессионального выбора; выявить «ошибочность» выбора учительского пути, сравнить желание студентов ехать по распределению на педагогическую работу с уклонением от нее.

Ключевые слова: *повседневность, профориентация, трудоустройство студентов, высшая педагогическая школа, десталинизация*

Oleksandr V. Lukyanenko

Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural studies sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

**“MY CHARACTER IS NOT SUITABLE FOR TEACHING”:
PROFESSIONAL VOCATION OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL
INSTITUTES OF THE UKRAINIAN SSR OF THE ‘THAW’ PERIOD (2)**

Abstract. *The article illustrates the evolution of the career guidance of the pedagogical institutes of the Ukrainian SSR during the period of de-Stalinization (1953-1964). Application of content analysis of pedagogical the press allowed to describe the problem of conscious professional choice; to identify the ‘falsity’ of choosing teacher’s way and let compare the wish of students to go on educational work according to the distribution with avoidance of it.*

Keywords: *everyday life, career guidance, student employment, Higher Pedagogical School, de-Stalinization*

Після Другої світової війни країна відчувала страшенний кадровий голод. Школи переживали це як ніхто інший. Країна селян та робітників найперше наповнювала працівниками самі виробничу сферу. Проте, на учительство теж звертали увагу. «Вождь народів» Йосип Сталін, як давній бог, обіцяв поставити учителя на ту височину, на якій той ще не був у жодній країні світу. Це були оманливі перспективи для молоді. Багато хто з випускників шкіл ішли до педагогічних інститутів, маючи цілком сформовану позицію бути педагогом. Проте, серед моря відданих були й ті, хто відверто заблукав у ньому. У добу «відлиги» освітянська преса вперше порушила це питання уже після розвінчування культу особи «корифея науки» Сталіна, ніби до того говорити про хиби к роботі було недозволено.

Прикметно, що проблема професійного вибору майбутніх учителів виникла у стінах класичного університету. У 1957 р. «Радянська освіта» опублікувала статтю, в якій критикувала процес підготовки учителя загальноосвітньої школи у межах таких академічних закладів. Студенти отримували гарні знання, проте відчували себе просто безпорадними, працюючи біля класної дошки. Кореспонденти стверджували, що молодь університетів отримувала вузьку спеціалізацію. Вона готувалася до наукової роботи. А смак до учительської діяльності не прищеплювався взагалі. Як приклад наводили слова випускника Київського університету І. Лінчука. Уже учителюючи у Роцахівській школі Бобринецького району Кіровоградської області, він жалівся: «Мій характер не підходить до вчителювання. Мені важко підтримувати з учнями контакт, тому що я не педагог і ніколи не думав їм бути. Я не можу забезпечити викладання в школі. Прошу дати мені відкріплення з області...» [1]. Згодом виявилось, що й у формування списків вступників на педагогічні напрями підготовки формувалися адміністративним шляхом – через примус. У Львівському державному університеті 1962 р. на педагогічний потік добровільно записався лише один (!) студент. Інших тридцятьох у майбутніх учителів «посвятила» рука декана. У 1963 році охочих працювати на педагогічній ниві виявилось всього двоє. А решта – теж близько тридцяти – просто доповнили куций педагогічний список. Не дивно, що кореспонденти «Радянської освіти» запитували, звідки молодь мала таку відразу до учительської професії? Та й саме таке явище охрестили «школобоязню» [3].

Проте, це було лише поодинокі звернення. Складалося враження, що проблема існувала виключно у класичних навчальних закладах. Педагогічні інститути апріорі приймали до себе лише тих, хто мріяв бути учителем. Завіса таїни почала злітати на початку 1960-х. Про наявні проблеми, які зачіпалися виключно всередині самих колективів вишів, заговорили вголос. У 1961 р. до преси потрапили роздуми викладачів Черкаського ДПІ стосовно того, чи для всіх їхніх вихованців була омріяною професією учителя. Педагоги відзначали, що більшість дійсно обирала професію, бо пристрасно любила дітей та

відчувала покликання до роботи з ними. Проте, освітяни знали чимало випадків байдужості. Молоді люди мріяли стати хірургами, інженерами, агрономами або архітекторами – лише не вчителями. Вони опинялися у педагогічному виші тільки через існуючу система прийому до цього навчального закладу. Згідно з нею головне значення відігравала сума набраних на вступних іспитах балів. І перевага в один бал могла стати вирішальною. Черкашани зауважували, що більшість молодих людей з педагогічним покликанням залишалися поза вишем через недобір балів на іспитах. Це, на думку освітян, грало на руку особам без покликання, бо перешкоджало виявити справжній педагогічний талант.

Прикладів цьому у них було вдосталь. Так, студент Н. закінчив мовно-літературний факультет Черкаського ДПІ у 1960 р.. свого часу він хотів бути студентом Московського історико-архівного інституту, але не пройшов до нього за конкурсом. На щастя для нього, він зміг пройти поза конкурсом в педагогічний інститут, бо був «виробничником» – працював у друкарні і на виробництві. Та любов до учительства ніяк не прищеплювалася. Під час навчання у Черкасах він тричі намагався вступити до кіноінституту. Проте, його не допустили до вступних іспитів через брак сценічних даних. Згодом, після випуску з вишу, він подався до Ялтинської кіностудії. Але й там йому відмовили. І як казали освітяни Черкас, «і зараз блукає у пошуках долі». Вихід бачився в одному. Викладачі інституту пропонували затвердити комунікацію з членами кафедр педагогіки та психології при вступові до вишу. Обов'язковою вимогою мала б стати наявність характеристики-рекомендації зі школи, аби унеможливити появу випадкових людей у виші. Та держава мала обмеження по набору. Інститут мав щороку прийняти певну кількість осіб з виробничим стажем. Викладачі Черкаського ДПІ пропонували враховувати стаж виробничника лише тоді, коли той мав стаж роботи з дітьми [2].

Проте, проблема була не лише у тому, що діти приходили до вишу без почуття професійної придатності. Любов до учительства у багатьох закладах не виховувалася у як така. У Миколаєві педагоги визнавали, що «байдужість оповила серця студентів». У 1963 році, на думку персоналу, керівництво не

робило нічого, аби прищепити любов по професії. У виші не було стендів та брошур або ж «моніторів» з інформацією про маяків передового педагогічного досвіду краю. Не було й належної піонерської кімнати та інших профорієнтаційних аудиторій. Не відомо, наскільки це плачевною була картина усвідомлення молоддю свого професійного майбутнього. Та саме студентська байдужість та непридатність до роботи слугували виправданням викладачам Миколаївського ДПІ у часи сесії. У 1963 році вони відрахували після зимового складання іспитів студентів цілими списками. Неоднозначність ситуації була очевидно. Педагоги вважали винуватими студентів, що помилилися з вибором вишу. Центральні органи та прес аж навпаки картали освітяни, бо ті «не зуміли розкрити перед молоддю, яка щойно переступила поріг вузу, захоплюючи романтику педагогічної праці» [4].

Та, що не писала преса про романтику та захоплення, у житті діяв класичний принцип філософії про практику як критерій істини. Молодь могла вступати до вишу з найчистішими переконаннями. Проте, час розставляв свої наголоси. Така історія трапилася у Полтаві у 1963 р. вона стала сюжетом для журналістської розвідки кореспондента «Радянської освіти». Уже після виходу статті, директор вишу Михайло Семиволос поставив візу на вишівському примірнику газети: «На ротаторі 50 примірників». Вона мала стати предметом широкого розголосу та уроку для студентів Полтавського педінституту.

У центрі уваги опинилися студентська виробнича практика, яка допомогла виявити хибу вибору професії. У 1963 р. до редакції республіканської газети надійшов лист, під яким підписалися 26 студентів навчального закладу. У ньому йшлося про студентку п'ятого курсу Нілу Т., яка одержала погану характеристику після практики. Дівчина тоді учителювала у Сліпчицькій школі Черняхівського району Житомирської області. У характеристиці дівчини не було жодного позитивного факту, хоча вчилася вона на «добре» та «відмінно», а педагогічну практику на IV курсі пройшла у полтавській школі також на «добре». Студенти писали листа, вимагаючи перевірити оцінки. Журналісти вирушили на розслідування та виявили неприємні факти. Жоден з недавніх

колег Ніли по Сліпчицькій школі не згадав її добрим словом, хоч і визнав, що вона здібна та знаюча. Натомість у школі її знали як холодну, байдужу, зарозумілу та самозакохану. Такі епітети виявилися неочікуваними, якщо врахувати всю допомогу, яку керівництво школи виявило до дівчини, беручи її на річну практику до школи. Директор домовився за квартиру, харчування і паливо для практикантки. Та, опинившись у реальних умовах школи, Ніла розгубилася. Дівчина не впоралася з підтримкою дисципліни у класі. Кожен урок починала лише за допомогою завуча. На відміну від інших студентів, які допомагали школі, Ніла не залишила після себе жодної схеми чи приладу. Проте, залишила записані але невивчені теми з анатомії та невиконані лабораторні роботи з хімії. У характеристиці дівчини так і записали: «Показала повну невихованість. Вона не може бути вчителем радянської школи, вихователем молодшого покоління».

Звісно, що такі зауваження не змогли пройти повз керівництво вишу. Ніла перестала ходити на лекції після розмови з директором Полтавського ДПІ Михайлом Семиволосом. Товариші умовляли її повернутися, однак, дівчина відмовлялася, рівно ж як не приходила на виклики кафедри педагогіки та комітету комсомолу. Своїм листом до преси студенти вимагали (!) зарахувати Нілі практику, а директора школи зняти з роботи. Остання вимога базувалася на зауваженні Ніли, що у сільській школі учителі були у директора «під п'ятою». Одногрупники такими діями лише нашкодили. Для республіканської преси вони стали зразком пережитків у свідомості молоді: «тільки молодістю, недосвідченістю можна пояснити легковажність товаришів», які «святую дружбу підмінили міщанським приятелюванням». На думку кореспондентів, «друзі мають осудити за таку погану роботу», бо 26 друзів мали б, але не змогли вберегти педагогічну честь дівчини змолоду. Сама ж Ніла стала прикладом розвінчаної «загубленої вівці», яка зрозуміла свою непридатність вчасно завдяки педагогічній практиці. До речі, про це дівчина зізналася сама на педагогічній нараді з колегами-учителям: «Спасибі за те, що ви прищепили

мені відразу до педагогічної роботи». Не дивно, що преса закликала уберегти і Нілу, і її майбутніх учнів один від одного [5].

Однією з причин таких профорієнтаційних гойдалок у виші була тогочасна практика набору студентів. Все більше й більше молодих людей у добу десталінізації приходило до педагогічного інституту із зовсім різних сфер. Та й держава встановлювала жорсткі межі набору людей з виробничим стажем. Так, у Житомирському ДПІ викладачі 1960 р. масово агітували виробничників приходити на навчання до їхнього вишу. Для цього організовували виїзди на підприємства, у колгоспи та радгоспи, на це працювала преса та радіо, проводилися спеціальні профорієнтаційні консультації для виробничників. Освітняни Житомира з 1 листопада 1959 р. організували 8-місячні підготовчі курси для виробничників. Аби підготувати їх до вступу. З-поміж 232 осіб були робітники, колгоспники та демобілізовані воїни. Майбутні абітурієнти займалися 4 рази на тиждень по 4 години. Та й студентська молодь долучилася до цього процесу із своїм запалом. Вона їздила в колгоспи та на підприємства.

Це був період, коли нове було цікавим. Робітнича молодь цікавилася студентським життям. Для них це був гарний новий досвід. Вони прагнули швидше оволодіти на практиці виробничими спеціальностями, щоб потім вміти цінувати суспільно-корисну працю. А навчання у виші для них дозволяло брати активну участь у громадській роботі [6]. Для Черкаських педагогів виробничники бачились дорослими, сформованими особистостями на противагу колишнім школярам. Як зазначали у Черкасах, у «свідомих» достатньо часу для читання художньої та навчальної літератури, відвідувати театри та кіно, виставки та музеї. Педагоги вважали, що допитливість виробничників не мала меж. А любов до педагогічної професії, яка була не природженим почуттям, могла бути вихована у виші [2].

Залучення до педагогіки осіб, сторонніх від освіти за професійною діяльністю, як і будь-яке нововведення, було цікавим спочатку. Хиби його освітяни побачили згодом. Однак, декрети центру змушували щороку лише нарощувати набір людей з виробництва. Виші намагалися хоч якось

підготувати молодь до професійного учительського майбутнього. Уманський ДПІ у 1963 р. організував вступні безоплатні курси для підготовки робітничої молоді на фізико-математичний, природничий та загальнонауковий факультети 2-3- рази на місяць [8]. Такі заходи були потрібні з огляду на контингент. Наприклад, у Кременецькому ДПІ того ж таки 1963 р. зовсім різні дороги привели студентів до вишу: Галя Уздовська – колгоспниця на Рівненщині, Марія Бабич – продавець, Еразм Марценюк – мужнів на шахтах Донбасу [9]. Такий «професійний коктейль» мав колись вибухнути.

Уже тоді, 1963 р., освітяни з Донецького ДПІ нарікали на низький рівень знання студентів I та II курсів. Директор пояснював тим, що 80% з цього набору були саме виробничниками. Виявилося, що ідеї про свідомий вибір та дорослість були лише ідеями. Учителство було важко посіяти у душу працівника заводу чи поля. Донеччани бідкалися, що п'ять років вони тримали у студентах Ніну Козему, колгоспну рахівницю. А потім зізналися: «п'ять років знадобилося, щоб довести азбучну істину: людину, яка не любить і не знає математику, справжнім фахівцем не підготувати». Освітяни були змушені визнати, що набирати виробничників до педагогічного вишу – це поповнювати його випадковими людьми, далеким від школи. Прикметно, що у сусідньому Донецькому політехнічному інституті виробничники навчалися на «відмінно». Просто, вони вчили те, що було їм потрібно без зайвого – педагогічного – вантажу [7].

Освітяни почали шукати альтернативи. В останній рік «відлиги» на шпальтах «Радянської освіти» відкрито заговорили про те, що знання мало б бути єдиною перепусткою до вишу. Проте, педагоги зауважували, що цей принцип піддали перегляду. Згідно з правилами набору, на I курси мали б прийняти 4/5 виробничників. Проти волі партії не підеш. Як і годиться, викладачі визнавали це положення як правильне. Досвід був перевагою спеціаліста та мав працювати на підвищення ефективності навчального процесу. Проте, працівник вишів зауважували, що 90% виробничники не мали стажу у школі чи інших освітніх закладах. Виробничий стаж нічого їм не дав

окрім робочого досвіду. Значна частина виробників при вступі демонструвала посередні знання. Чимало так і не вирівнювалося під час навчання у виші. Тому у Житомирському ДПІ замислилися над цим. Вихід для них був у тому, аби надавати перевагу звичайним абітурієнтам перед виробниками, якщо ті демонстрували кращі знання [10]. А з ними, можливо, і любов до професії.

Література

1. Сухенко В., Чекмар'ов В., Ватульов В. Наші претензії до університетів // Радянська освіта. – 23 березня 1957. – №12.– С.3.
2. Тевлін Я. За покликання, збагачене знаннями // Радянська освіта. – 1 лютого 1961. – №9.– С.2.
3. Стадничекно В. Знання під судом // Радянська освіта. – 20 листопада 1963. – №92.– С.2
4. Юзвенко Л. Вантаж байдужості // Радянська освіта. – 1 червня 1963. – №43.– С.2.
5. Євгенова І. Дружба – дружбою... // Радянська освіта. – 27 квітня 1963. – №33.– С.1
6. Осляк І. Інститутам – кращу молодь // Радянська освіта. – 6 квітня 1960. – №28.– С.2.
7. Удовиченко Є. Знання – єдина «перепустка» // Радянська освіта. – 30 січня 1963. – №8.– С.2.
8. Торгалю В. Для майбутніх педагогів // Радянська освіта. – 27 лютого 1963. – №16.– С.2.
9. Мордань В. Вершини долаються в наступі // Радянська освіта. – 3 квітня 1963. – №26.– С.2
10. Близнюк С. Чисте золото знань // Радянська освіта. – 23 вересня 1964. – №76.– С.2

References

1. Sukhenko V., Chekmar'ov V., Vatul'ov V. Nashi pretenziyi do universytetiv // Radyans'ka osvita. – 23 bereznya 1957. – №12.– S.3.

2. Tevlin Ya. Za poklykannya, zbahachene znannyamy // Radyans'ka osvita. – 1 lyutoho 1961. – №9.– S.2.
3. Stadnychekno V. Znannya pid sudom // Radyans'ka osvita. – 20 lystopada 1963. – №92.– S.2
4. Yuzvenko L. Vantazh bayduzhosti // Radyans'ka osvita. – 1 chervnya 1963. – №43.– S.2.
5. Yevhenova I. Druzhba – druzhboyu... // Radyans'ka osvita. – 27 kvitnya 1963. – №33.– S.1
6. Oslyak I. Instytutam – krashchu molod' // Radyans'ka osvita. – 6 kvitnya 1960. – №28.– S.2.
7. Udovychenko Ye. Znannya – yedyna «perepustka» // Radyans'ka osvita. – 30 sichnya 1963. – №8.– S.2.
- Torhalo V. Dlya maybutnikh pedahohiv // Radyans'ka osvita. – 27 lyutoho 1963. – №16.– S.2.
8. Mordan' V. Vershyny dolayut'sya v nastupi // Radyans'ka osvita. – 3 kvitnya 1963. – №26.– S.2
9. Blyznyuk S. Chyste zoloto znan' // Radyans'ka osvita. – 23 veresnya 1964. – №76.– S.2
10. Balabukhina K. Putivka v zhyttya // Radyans'ka osvita. – 25 travnya 1960. – №42.– S.4.

Summary

The article illustrates the evolution of the career guidance of the pedagogical institutes of the Ukrainian SSR during the period of de-Stalinization (1953-1964). Application of content analysis of pedagogical the press allowed to describe the problem of conscious professional choice; to identify the 'falsity' of choosing teacher's way and let compare the wish of students to go on educational work according to the distribution with avoidance of it.

The problem of professional selection of future teachers' career appeared in the walls of the classical university. In 1957, "Soviet Education" published an article that criticized the process of training of teachers of secondary schools within these academic institutions. Students received good knowledge, but just felt helpless, working at the blackboard. Journalists argued that young university members received narrow specialization. It was preparing for scientific work. A taste for the teaching wasn't given at all. As an example, they cited the words of the graduate of the University of Kiev I. Linchuk. Already teaching in the village of Roshchahivka in Bobrynets district of in Kirovohrad region, he complained: «My character is not suited to teaching. I find it difficult to maintain contact with students, because I'm not a teacher and never thought them to be. I can not provide teaching in school. Please give me a detachment from the region...»

Later it turned out that the lists of applicants on the educational areas of training were formed by administrative means – through coercion. In Lviv State University in 1962, only one (!) student voluntarily signed to the educational stream. The other thirty of future teachers' were wholly dedicated by "Dean's hand". In 1963, there were only two wanting to work on educational field. And the rest – also about thirty – simply were supplemented to the short pedagogical list. Not surprisingly, the correspondents of "Soviet Education" asked where young people found such an aversion to the teaching profession? And that phenomenon was simply dubbed "the fear of school".

In 1961 the press got the reflections of teachers of Cherkasy state pedagogical institute on whether all their students had a dream of profession of a teacher. Teachers noted that most of them really chose the profession because passionately loved children and felt a calling to work with them. However, educators knew many cases of indifference. Young people wanted to become surgeons, engineers, agronomists or architects – but not the teachers. They found themselves in the pedagogical universities only because of the existing system for admission to this institution. According to it principal value was played by the amount of the scores on the entrance examination. And at one point that advantage could be decisive. Cherkasers noticed that most young people with teaching vocation remained outside higher schools shortfell through scores on exams. This, according to educators, played into the hands of persons without calling for prevented identify genuine pedagogical talent.

Examples of this were plenty. Thus, student N. graduated of language and literature faculty of Cherkassy SPI in 1960. One time he wanted to be a student of the Moscow Historical-Archival Institute, but did not pass it to the competition. Fortunately for him, he could go out of the competition in the Pedagogical Institute, because he was a «producer» – he worked in the printing and production. And love of teaching was not woven to his heart. While studying in Cherkasy he tried to enter the Film Institute three times. However, he was not allowed for entrance exams for lack of stage data. Later, after graduating from the university, he went to Yalta Film Studio. But there he was denied too. Cherkasy educators said, “and now was wandering in search of fortune”. They saw only one solution. Teachers of the Institute approved the proposed communication with members of the Department of Pedagogy and Psychology sun-departments for admission to university. Mandatory requirement would be the presence of characteristics of recommendation from school to prevent the appearance of random people at the university. And the state has a limit on the set. Every year the Institute had to take a certain number of people with work experience. Teachers of Cherkasy offered to record that producers should be accepted only when they had experience working with children.